

Liisa Seppälä

LIIKETOIMINTASUUNNITELMA JA PERUSTAMISASIAKIRJAT

Opinnäytetyö
Kajaanin ammattikorkeakoulu
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala
Liiketalous
Syksy 2011

Koulutusala Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala	Koulutusohjelma Liiketalous
Tekijä(t) Liisa Seppälä	
Työn nimi Liiketoimintasuunnitelma ja perustamisasiakirjat	
Vaihtoehtoiset ammattiopinnot	Ohjaaja(t) Maritta Seppälä
	Toimeksiantaja Mikko Säärelä ja Elias Säärelä
Aika Syksy 2011	Sivumäärä ja liitteet 34 + 3
<p>Tässä opinnäytetyössä tarkoituksena oli laatia kattava liiketoimintasuunnitelma kahden veljeksien yritykselle. Veljeksillä on aikomuksena perustaa remonttipalveluja tarjoava yritys. Yhtiössä ei aluksi ole heidän lisäksi muita työntekijöitä. Opinnäytetyön teoriaosuus on koottu hyödyntämällä kirjallisuus- ja Internet-lähteitä. Teoriaosuu- den lisäksi työssä on salaisena liitteenä teoriaa hyödyntämällä tehty liiketoimintasuunnitelma ja yhtiön perustami- seen tarvittavat asiakirjat.</p> <p>Liiketoimintasuunnitelma painottuu yritystoiminnan rahoituksen suunnitteluun ja kannattavuutta arvioiviin ta- loudellisiin laskelmiin. Myös yhtiömuodon valinta on merkittävä osa opinnäytetyötä. Yhtiömuodon valinta perus- tuu omistajien taloudelliseen vastuuseen, päätöksentekoon ja verotukseen liittyviin säädöksiin, jotka poikkeavat merkittävästi toisistaan eri yhtiömuotojen kohdalla. Liiketoimintasuunnitelmassa arvioidaan yritystoiminnan kan- nattavuutta lähtötilanteen, liikeidean ja markkinatilanteen pohjalta. Lisäksi opinnäytetyössä on laadittu perustetta- valle yritykselle riskikartoitus. Opinnäytetyössä perehdytään yrityksen toiminimeen liittyviin säädöksiin ja niiden pohjalta etsitään sopiva toiminimi yhtiölle. Liiketoimintasuunnitelman lopuksi pohditaan yhtiön lähitulevaisuuden tavoitteita ja SWOT-analyysin avulla arvioidaan yrityksen vahvuuksia ja heikkouksia sekä tulevaisuuden mahdolli- suuksia ja uhkia.</p> <p>Opinnäytetyön viimeisenä osiona ovat perustamisasiakirjat. Teoriaosiossa käsitellään eri yhtiömuodoille asetettuja vaatimuksia perustamisasiakirjoihin liittyen. Liitteenä on perustettavalle yhtiölle tehdyt asiakirjat, jotka vastaavat valitulle yhtiömuodolle asetettuja vaatimuksia.</p>	
Kieli	Suomi
Asiasanat	Liiketoimintasuunnitelma, yrityksen perustaminen
Säilytyspaikka	☒ Verkkokirjasto Theseus ☒ Kajaanin ammattikorkeakoulun kirjasto

School Business	Degree Programme Business Administration
Author(s) Liisa Seppälä	
Title Business Plan	
Optional Professional Studies	Instructor(s) Maritta Seppälä
	Commissioned by Mikko Säärelä and Elias Säärelä
Date Autumn 2011	Total Number of Pages and Appendices 34 + 3
<p>The purpose of this thesis was to draw up a comprehensive business plan for two brothers who intend to start a company that provides renovation services. At first the company will have no other employees. The theory of this thesis is compiled using literature and Internet sources. The thesis contains the confidential business plan and the articles of incorporation as an appendix.</p> <p>The business plan focuses on financial planning and evaluative economic profitability calculations. Also the choice of the corporate form is an important part of the thesis. The choice has been made based on the financial responsibility, decision-making and tax-related legislation. Partnerships and limited liability companies differ significantly from each other in this respect. The business plan includes an assessment of business viability of the initial situation, the business idea and market basis, as well as risk analysis. One part of the thesis concerns statutes regarding a company name and selecting a suitable name for the company. Finally, the business plan discusses the company's near future objectives and the SWOT analysis to assess the company's strengths and weaknesses, and future opportunities and threats.</p> <p>The last part of the thesis includes the articles of incorporation as per requirements set by law.</p>	
Language of Thesis	Finnish
Keywords	Business plan, articles of incorporation, company
Deposited at	☒ Electronic library Theseus ☒ Library of Kajaani University of Applied Sciences

1 JOHDANTO	1
2 LIIKETOIMINTASUUNNITELMA	1
2.1 Yrityksen lähtötilanne ja osaaminen	1
2.2 Liikeidea	2
2.3 Markkinatilanne ja kilpailijoiden kartoitus	2
2.4 Toiminimi ja yhtiömuodon valinta	3
2.4.1 Toiminimi	4
2.4.2 Päätöksenteko eri yhtiömuodoissa	6
2.4.3 Omistajien taloudellinen vastuu eri yhtiömuodoissa	7
2.4.4 Verotus eri yhtiömuodoissa	8
2.5 Riskiarviointi	10
3 RAHOITUS JA TALOUS	15
3.1 Liiketoiminnan rahoitus	15
3.1.1 Omat sijoitukset	.15
3.1.2 Julkisen sektorin rahoitus	.15
3.1.3 Yksityisen sektorin rahoitus	17
3.2 Taloudelliset laskelmat	18
3.3 Lähitulevaisuuden tavoitteet	22
3.4 SWOT-analyysi	22
4 PERUSTAMISASIAKIRJAT	24
4.1 Rekisteröintilomakkeet	24
4.2 Perustamissopimukset	25
4.2.1 Henkilöyhtiöiden yhtiöjärjestykset	25
4.2.2 Osakeyhtiön perustamissopimus ja yhtiöjärjestys	26
5 POHDINTA	29
LÄHTEET	31
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön aiheena on kattavan liiketoimintasuunnitelman ja perustamisasiakirjojen laatiminen kahden veljeksien suunnittelemaan yritykseen. Aihe tuli ajankohtaiseksi, kun yhteisestä yrityksestä jo pitkään haaveilleet veljekset olivat työntekijöinä yrityksessä, joka päätti lopettaa toimintansa ja ajatukset yhteisen yrityksen perustamisesta heräsivät taas henkiin. Yrityksen perustamisaikataulu ei ole vielä tarkka, mutta liiketoimintasuunnitelman tulee olla valmis ennen yrityksen perustamista, jotta siitä on mahdollisimman paljon hyötyä perustajille. Kattava liiketoimintasuunnitelma on merkittävä etu yritykselle esimerkiksi rahoitusta haettaessa.

Liiketoimintasuunnitelmassa pohditaan tarkkaan yrityksen lähtötilannetta ja liikeideaa sekä arvioidaan sitä, onko yrityksellä todellisuudessa mahdollisuuksia menestyä. Yrityksen mahdollisuuksiin menestyä vaikuttavat olennaisesti toimialueella olevat kilpailijat ja heidän liiketoimintansa vahvuudet ja heikkoudet. Liiketoimintasuunnitelma on eräänlainen suunnan näyttäjä yrityksen toiminnalle. Se voi muistuttaa yrittäjiä siitä, mikä liiketoiminnassa on olennaista. On hyvä välillä palauttaa mieleen, mikä on oman toiminnan perusta ja mihin yrityksen kannattava toiminta pohjautuu.

Merkittäviä osioita tässä opinnäytetyössä ovat yhtiömuodon valinta sekä taloudelliset laskelmat ja rahoitus. Yhtiömuodon valinta perustuu päätöksentekoon, omistajien taloudelliseen vastuuseen sekä verotukseen liittyviin säädöksiin, jotka vaihtelevat eri yhtiömuotojen välillä. Taloudellisissa laskelmissa lasketaan yrityksen investointitarpeen suuruus ja kuukausittaisten kulujen määrä. Näiden pohjalta saadaan arvio yhtiön rahoitustarpeesta ja voidaan laskea myynnin määrä, joka liiketoiminnalla vähintään täytyisi saavuttaa.

Opinnäytetyössä katsotaan yhtiön tulevaisuuteen ja asetetaan liiketoiminnalle tavoitteita. Lisäksi liiketoimintaa arvioidaan yleisesti paljon käytetyn SWOT-analyysin avulla. Tämä helpottaa yrityksen vahvuuksien ja heikkouksien sekä mahdollisuuksien ja uhkien hahmottamista.

Opinnäytetyön viimeinen osio on tarvittavien perustamisasiakirjojen laatiminen yritykselle. Perustamisasiakirjoihin vaikuttaa se, mikä yhtiömuoto yritykselle valitaan. Lain mukaan eri yhtiömuodoille on hiukan erilaisia vaatimuksia myös tässä suhteessa.

2 LIKETOIMINTASUUNNITELMA

Opinnäytetyön yksi merkittävä osa-alue on liiketoimintasuunnitelman laatiminen suunnitella olevalle yritykselle. Liiketoimintasuunnitelma on ohjenuora, joka luo suunnan yrityksen toiminnalle. Liiketoiminnan suunnittelu on välttämätöntä yrityksen perustamistilanteessa tai liiketoiminnan laajentuessa. Alun perin tehtyä liiketoimintasuunnitelmaa voidaan pitää yrityksessä suunnannäyttäjänä, jota päivitetään aina tarpeen tullen. Liiketoimintasuunnitelma helpottaa tulevaisuudessa yrityksen päätöksentekoa ja yritystoiminnan aloittamista. Lisäksi siitä on hyötyä esimerkiksi rahoitusta haettaessa. (Lehtipuro 1999, 52-58.)

Työssä käsitellään seuraavia osa-alueita, jotka yleensä sisällytetään liiketoimintasuunnitelmaan:

- yrityksen lähtötilanne ja osaaminen
- liikeidea
- toiminimi ja yhtiömuodon valinta
- markkinatilanne ja kilpailijoiden kartoitus
- riskiarviointi
- liiketoiminnan rahoitus
- taloudelliset laskelmat
- lähitulevaisuuden tavoitteet

Tehtävänä olevassa liiketoimintasuunnitelmassa on pohjana yritystoimintaa suunnittelevien veljesten ideat, joita sovelletaan kirjallisuudesta saatavaan teoriapohjaan. Viimeiseksi osioksi liiketoimintasuunnitelmaan tulee SWOT-analyysi, jossa mietitään yrityksen vahvuuksia ja heikkouksia sekä katsotaan tulevaisuuteen pohjimalla mahdollisuuksia ja uhkia.

2.1 Yrityksen lähtötilanne ja osaaminen

Yritystä suunniteltaessa on hyvä lähteä liikkeelle siitä, että miettii omaa lähtötilannetta ja osaamista. Yritystoiminnan perustaksi tarvitaan osaamista valitulta toimialalta. Täytyy siis miettiä, mitä osaa ja mistä tietää niin paljon, että voisi hyödyttää sillä toisia ihmisiä niin paljon, että ihmiset ovat valmiita maksamaan siitä. Ei kuitenkaan tarvitse tyytyä pelkästään siihen mitä osaa valmiiksi, vaan kannattaa miettiä myös sitä, missä olisi mahdollisuutta ja halukkuutta kehittyä vielä paremmaksi. Tiedon ja osaamisen lisäksi persoonallisista vahvuuksis-

ta on monesti hyötyä, joten yrittäjäksi pyrkivän kannattaa miettiä myös sitä, voisiko niitä hyödyntää liiketoiminnassa. Mutta jotta yritystoiminta voisi olla toimivaa, täytyy olla myös halua tehdä sitä, mihin on ryhtynyt. Kannattaa siis pohtia jo ennen yritystoiminnan aloittamista, mitä haluaa tulevaisuudessaan tehdä ja minkä eteen on valmis uhraamaan aikaansa ja voimavarojaan. (Lehtipuro 1999, 31 -32.)

Suunnitteilla olevan yrityksen perustajana on kaksi veljestä, joilla molemmilla on sisustusrakentajan koulutus. Tämän lisäksi on otettava huomioon, että heillä on työkokemusta useammassa eri rakennusalan yrityksessä. Tällä hetkellä toinen veljeksistä työskentelee korjaamassa vesivahinkoja, joten hänelle on kertynyt erityisosaamista juuri siltä osa-alueelta. Jo kertyneen osaamisen lisäksi on hyvä miettiä, olisiko motivaatiota opiskella lisää tai erikoistua yhteen pienempään osa-alueeseen. Opinnäytetyössä kartoitetaan veljesten ammattitaitoa, kertynyttä kokemusta ja osaamista. Lisäksi siinä pohditaan heidän persooniaan ja niiden pohjalta mahdollisia rooleja yhteisessä yritystoiminnassa.

2.2 Liikeidea

Liikeideassa on kysymys siitä, miten yritys toimii, jotta se tuottaisi omistajilleen rahaa. Työvälineenä yrityksen liikeidean hahmottamisessa voidaan käyttää yleisesti tunnettua liikeideamallia, jossa idea on jaettu viiteen osaan: asiakkaalle tuotettava tarve ja hyöty, yrityksen imago, yrityksen asiakkaat tai asiakasryhmät, tuotteet ja palvelut sekä toimintatapa. (Raatikainen 2001, 31.)

Opinnäytetyössä pohditaan liikeideaa tämän viiteen osaan jaetun mallin avulla. Lähtökohtana on suunnitella remontti-alalla toimiva yritys. Suunnitelmassa perehdytään tarkemmin siihen, mihin asiakkaiden tarpeeseen palveluita tuotetaan ja miten asiakkaat niistä hyötyvät. Mallin mukaan mietitään myös sitä, millaisen imagon veljekset haluavat yritykselle luoda, ketä ovat mahdolliset asiakkaat ja mitkä ovat lopulta ne palvelut tai tuotteet, joita yritys tarjoaa. Liikeidean tarkempi pohtiminen on tärkeää. Sen avulla voi syntyä toiminnan kannalta tärkeitä ajatuksia.

2.3 Markkinatilanne ja kilpailijoiden kartoitus

Markkinatilanteen ja kilpailijoiden analysoiminen voidaan aloittaa nimeämällä oman yrityksen toimiala. Eri toimialat poikkeavat hyvin paljon toisistaan, joten kannattaa pohtia, kuinka suuri toimiala on kyseessä, millainen on toimialan rakenne ja onko kausivaihtelu ominaista kyseiselle toimialalle. Kannattaa myös arvioida alan tulevaisuutta ja trendejä. (Puustinen 2004, 64 – 65.)

Toimialan lisäksi kannattaa pohtia mahdollisia asiakkaita ja pyrkiä arvioimaan, millä perusteella he tekevät ostopäätöksiä. Tässä vaiheessa on hyvä miettiä asiakkaiden ikäjakaumaa ja ostokäyttäytymistä. Asiakasryhmittäin voidaan tehdä arvioita siitä, onko ostopäätöksessä ratkaiseva tekijä esimerkiksi laatu, hinta vai hyödykkeen tuottama mielihyvä. Markkinatilannetta analysoitaessa on ehdottomasti tärkeää muistaa myös kilpailijat. Kilpailijoita kartoitettaessa on hyvä miettiä heidän vahvuuksiaan ja heikkouksiaan. Erityisesti kilpailijoiden heikompia osa-alueita kannattaa hyödyntää. Analyysissä voidaan miettiä lisäksi kilpailijoiden asemaa markkinoilla, kannattavuutta, strategiaa ja tuotteita. (Puustinen 2004, 65.)

Tärkeä kartoitettava asia yritystä perustettaessa on asiakkaiden ja kilpailijoiden lisäksi muu toimintaympäristö. Siihen vaikuttaa esimerkiksi viranomaisten sääntely ja siinä mahdollisesti tapahtuvat muutokset. Myös perustettavan yrityksen ympäristö- ja työllisyysvaikutuksiin kannattaa kiinnittää huomiota. On tärkeää pohtia myös sitä, onko suunnitteilla olevan yrityksen toiminnalle ylittämättömiä esteitä. Alalla voi olla esimerkiksi järkkymättömän markkina-aseman omaava yritys, raju hintakilpailu tai toiminnan aloittamiseen tarvittavat investoinnit voivat olla niin suuret, että toimintaa ei ole mahdollista aloittaa. (Puustinen 2004, 65 – 66.)

Liiketoimintasuunnitelmassa markkinat ja kilpailijat ovat osa-alue, joka on ehdottomasti otettava huomioon. Opinnäytetyössä niiden pohtiminen kuitenkin ei ole se asia, jossa yrityksen perustajat kaipaavat eniten apua, vaan painopiste on rahoituksessa, taloudellisissa laskelmissa ja perustamisasiakirjoissa. Markkinoiden ja kilpailijoiden pohtiminen on tarkoitus tehdä esitettyyn teoriaan pohjautuen. Remontti-alalla palvelu ei tapahdu yrityksen toimitiloissa, vaan asiakkaan tiloissa. Tämän vuoksi yrityksen täytyy pohtia sitä, millä alueella palvelua tullaan tarjoamaan. Palvelualueen määrittäminen vaikuttaa merkittävästi siihen, ketkä lasketaan yrityksen kilpailijoiksi.

2.4 Toiminimi ja yhtiömuodon valinta

Toiminimen valinnassa mielikuvitusta käyttämällä on suuret mahdollisuudet vaikuttaa yrityskuvaan. Toiminimelle on kuitenkin laissa asetettu tiettyjä vaatimuksia. Lisäksi yhtiömuodon tulisi näkyä toiminimestä. Yhtiömuodon valinnassa olennaisimpia seikkoja ovat verotus, yrittäjien taloudellinen vastuu ja päätöksenteko. Näillä osa-alueilla yhtiömuodot poikkeavat toisistaan merkittävästi ja ennen yrityksen perustamista onkin syytä pohtia sitä, mikä on omalle yritykselle paras yhtiömuoto.

2.4.1 Toiminimi

Yrityksen on toiminnan aloittaessaan päätettävä itselleen toiminimi, joka rekisteröidään kaupparekisteriin ja näin saadaan yhtiölle yksinoikeus toiminimen käyttöön. Toiminimeen voi saada yksinoikeuden myös käyttämällä sitä ja näin vakiinnuttamalla sen. Tämä on kuitenkin harvinaisempi tapa ja yleensä yritykset hankkivat toiminimelleen yksinoikeuden rekisteröinnin kautta. Toiminimen yksinoikeus on voimassa ainoastaan siinä maassa, jossa se on rekisteröity. Jos käyttää luvatta toiminimeä, johon toisella on yksinoikeus, seurauksena on sakkorangaistus sekä hyvityksen ja vahingonkorvauksen maksaminen asianomaiselle. (Suoja-
nen 2006, 112.)

Rekisteröitävälle toiminimelle on asetettu joitakin vaatimuksia valitun yhtiömuodon mukaan. Toiminimestä tulee suoraan nähdä, mikä yhtiömuoto on kyseessä. Osakeyhtiön toiminimeen tulee liittää yhtiömuodon tunnus oy tai koko yhtiömuodon nimi. Samoin julkiseen osakeyhtiöön tulee liittää lyhenne oyj tai auki kirjoitettuna julkinen osakeyhtiö. Henkilöyhtiöistä kommandiittiyhtiön toiminimeen tulee liittää sana kommandiittiyhtiö tai lyhenne ky. Avoin yhtiön kohdalla toiminimessä ei voida käyttää lyhennettä ay, mutta sanat avoin yhtiö ovat mahdolliset. Tämän lisäksi avoimen yhtiön toiminimi on hyväksyttävä ilman yhtiömuodon tunnusta myös silloin, jos siitä käy ilmi, että yrittäjiä on kaksi tai useampia. Tällainen toiminimi voi olla esimerkiksi Veljekset Seppälä. Henkilöyhtiöillä toiminimen tunnus ei ole pakollinen, mutta usein käytetään nimen yhteydessä liitetä toiminimi tai tmi. (Patentti- ja rekisterihallitus 2011.)

Yrityksellä voi olla varsinaisen toiminimen lisäksi myös rinnakkaistoiminimiä, aputoiminimiä tai toissijainen tunnus. Rinnakkaistoiminimellä tarkoitetaan varsinaisen toiminimen suoria ja täsmällisiä käännöksiä mille tahansa muulle kielelle. Toiminimen rekisteröinyt yritys voi harjoittaa itsenäisen tulosyksikön liiketoimintaa aputoiminimellä. Tämä on mahdollista esimer-

kiksi tilanteessa, jossa yritys harjoittaa kauppaa perusliikkeensä lisäksi verkkokaupassaan, jolloin verkkokaupalle voidaan käyttää erillistä aputoiminimeä. Aputoiminimen käyttöä ei ole rajoitettu mihinkään tiettyihin yhtiömuotoihin, vaan sitä voivat käyttää tarvittaessa kaikki yhtiöt. Osakeyhtiölle ja osuuskunnalle on kuitenkin laissa määritetty joitakin aputoiminimeen liittyviä rajoituksia. Aputoiminimen kirjoituksen yhteydessä on aina mainittava myös varsinainen toiminimi. Toissijaisella tunnuksella eli mainostoiminimellä tarkoitetaan markkinoinnissa käytettävää toiminimen lyhennettä tai ydinosaa. (Suojanen 2006, 112-113.)

Liiketoimintasuunnitelmassa tarkoituksena on siis miettiä suunnitteilla olevalle yritykselle toiminimeä, joka myöhemmin ilmoitettaisiin kaupparekisteriin rekisteröitäväksi. Toiminimen tulisi olla toimintaa kuvaava, erottuva ja mieleenpainuva. Toiminimeä miettiessä täytyy ottaa huomioon eri yhtiömuodoille asetetut toiminimeä koskevat määräykset. Yrityksen toiminimeä valittaessa Internetistä patentti- ja rekisterihallituksen sivuilta saadaan tieto siitä, onko suunniteltu toiminimi tai lähes sama nimi jo toisen yrityksen käytössä. Nimi on kuitenkin lopullinen vasta sitten, kun se on rekisteröity kaupparekisteriin. Toiminimeä valittaessa täytyy muistaa, että se ei saa olla hyvän tavan vastainen eikä harhaanjohtava. Toiminimi on niin merkittävä osa yrityksen imagoa, että sen miettimiseen ja ideoimiseen kannattaa käyttää reilusti aikaa, jos se vain on mahdollista.

Yhtiömuodon valinta vaikuttaa moneen yrityksen ja yrittäjien talouteen liittyvään asiaan sekä yhtiön päätöksentekoon. Yhtiömuotoa valittaessa täytyy ottaa huomioon se, kuinka monta perustajaa yrityksessä on. Toinen yhtiömuotoon vaikuttava tekijä on sijoitettavan pääoman määrä. Eri toimialoilla pääoman tarve on hyvin erilainen. Mitä enemmän yritykseen on sijoitettuna pääomaa, sitä suurempi riski on. Osakeyhtiö on turvallisempi vaihtoehto yritykselle, joka tarvitsee paljon pääomaa, sillä siinä osakkeenomistaja voi menettää ainoastaan sijoittamansa omaisuuden. Henkilöyhtiöissä ja yksityisy yrityksessä yrittäjä vastaa koko omaisuudellaan yhtiön veloista ja näin ollen voi menettää kaiken. Yritysmuodon valintaan vaikuttaa myös yrittäjien välinen suhde ja luottamus yhtiökumppaniin. Yhtiön perustajien täytyy miettiä ennen yhtiön perustamista voittonjakoa. Yrittäjien on hyvä pohtia jo etukäteen, että maksetaanko yrityksessä palkkaa tai miten voitto jaetaan ja kuinka suuri osuus voitosta kuuluu kullekin yrittäjälle. Voitto voidaan jakaa esimerkiksi siinä suhteessa, miten paljon yhtiömiehet ovat sijoittaneet pääomaa yritykseen. (Siikavuo 2003, 35 – 36.)

Yhtiön toiminnan joustavuuteen voidaan vaikuttaa yhtiömuodon valinnalla. Osakeyhtiö on tässäkin mielessä monimutkaisin yhtiömuoto. Osakeyhtiöiden täytyy pitää laissa määrätyt kokoukset ja tehdä niistä vaaditut asiakirjat. Kaikkein joustavin yhtiömuoto on yksityisyritys. Esimerkiksi kirjanpitoa on helpotettu yksityisyritysten osalta. (Siikavuo 2003, 35.)

Yhtiömuoto vaikuttaa olennaisesti myös verotukseen. Avointa yhtiötä ja kommandiittiyhtiötä ei veroteta yhtiönä, vaan niiden vahvistetusta tuloksesta vähennetään aikaisempien vuosien tappiot ja jäljelle jäänyt osuus jaetaan yhtiömiehille heidän tulonaan verotettavaksi. Voitto jaetaan yhtiömiehille siinä suhteessa, kuinka suuri osuus heillä kullakin on yhtiön tuloon. Osakeyhtiötä sen sijaan verotetaan erillisenä verovelvollisena. Sen vahvistetusta tuloksesta maksetaan suoraan 26 prosentin yhteisön tulovero. (Tomperi 2007, 37-46.)

Opinnäytetyössä perehdytään siihen, kuinka paljon perustajilla on mahdollisuuksia ja halukkuutta sijoittaa yritykseen ja kuinka suuren riskin he ovat valmiita ottamaan. Näiden asioiden pohjalta mietitään sitä, mitkä yhtiömuodot ovat mahdollisia. Tehtävänä olevassa yrityssuunnitelmassa yksityisyritys on poissuljettu yhtiömuotovaihtoehto, sillä yrittäjiä on kaksi ja kyseisen yhtiömuodon voi valita ainoastaan tilanteessa, jossa yrityksessä on vain yksi työntekijä. Työssä selvitetään esimerkiksi arviolaskelmien avulla sitä, minkä yhtiömuodon valinta olisi verotuksen kannalta järkevintä. Perustajille selvitetään myös osakeyhtiöön liittyviä muodollisuuksia, jotka liittyvät muun muassa kirjanpitoon, perustamisasiakirjoihin ja yhtiökokouksiin. Opinnäytetyön yksi osa-alue on kuitenkin perustamisasiakirjojen laatiminen valmiiksi, joten niiden ei pitäisi olla esteenä osakeyhtiömuotoisen yrityksen perustamiselle.

2.4.2 Päätöksenteko eri yhtiömuodoissa

Henkilöyhtiöiden eli avoimen yhtiön ja kommandiittiyhtiön perustajiksi vaaditaan vähintään kaksi luonnollista tai juridista henkilöä. Perustajana voi siis olla myös toinen yritys, yhdistys tai säätiö. Henkilöyhtiöiden yhtiömiesten määrälle ei ole asetettu ylärajaa, mutta päätöksentekoon ja yhtiömiesten vastuukysymyksiin liittyvät säädökset ovat henkilöyhtiöiden kohdalla niin kehittymättömiä, että yhtiömiesten määrä ei voi olla kovin suuri. Henkilöyhtiöiden hallinto voidaan jokaisessa yhtiössä järjestää sopimuksen mukaan tapauskohtaisesti. Yhtiöt voivat halutessaan valita itselleen hallituksen tai toimitusjohtajan, mutta näitä ei kuitenkaan henkilöyhtiöiltä laissa edellytetä. (Sutinen 1996, 104 – 106.)

Osakeyhtiössä hallinto on jaettu yhtiökokoukselle, hallitukselle ja toimitusjohtajalle. Ylintä päätösvaltaa osakeyhtiössä käyttää yhtiökokous, johon osallistuvat yhtiön osakkeiden omistajat. Lain mukaan varsinainen yhtiökokous on pidettävä kuuden kuukauden kuluessa tilikauden päättymisestä ja siellä muun muassa vahvistetaan tilinpäätös sekä päätetään voiton jakamisesta ja tilintarkastajasta. Yhtiökokous on pidettävä yrityksen kotipaikkakunnalla, ellei muuta ole sovittu. Osakeyhtiön hallitus koostuu 1-5 yhtiökokouksen valitsemasta jäsenestä, jotka pitävät huolen hallinnosta ja toiminnan pysymisestä asianmukaisena. Hallitus voi tehdä yhtiötä koskevia päätöksiä sellaisista asioista, joita ei erikseen ole säädetty yhtiökokouksen päätettäviksi. Hallitus valitsee toimitusjohtajan, jos se katsotaan yhtiössä tarpeelliseksi. Toimitusjohtajan tehtäviin kuuluu juoksevan hallinnon hoitaminen hallitukselta saatujen ohjeiden mukaisesti. Toimitusjohtaja on vastuussa siitä, että yhtiön kirjanpito on lainmukaista ja varainhoito on järjestetty luotettavalla tavalla. (Suomen Yrittäjät, 2008.)

2.4.3 Omistajien taloudellinen vastuu eri yhtiömuodoissa

Henkilöyhtiön perustajista käytetään nimitystä yhtiömiestä. Jotta henkilöyhtiö voidaan perustaa, tarvitaan vähintään kaksi yhtiömiestä. Kommandiittiyhtiössä täytyy olla vähintään yksi vastuunalainen yhtiömiestä. Avoimessa yhtiössä on ainoastaan vastuunalaisia yhtiömiehiä. Nämä yhtiömiehet vastaavat yhtiön veloista koko omaisuudellaan ja velkojilla on oikeus periä saatavansa keneltä vastuunalaiselta yhtiömieheltä tahansa. Jokaisella vastuunalaisella yhtiömiehellä on oikeus tehdä sopimuksia, jotka sitovat yhtiötä ja joista myös muut yhtiömiehet ovat vastuussa. Yksittäinen yhtiömiestä ei voi kuitenkaan tehdä yhtiölle määritettyyn toimialaan kuulumattomia sitoumuksia. Tämän vuoksi täytyy miettiä tarkkaan yritykselle määriteltävä toimiala. Lisärajoituksia yksittäisen yhtiömiehen oikeuksiin voidaan kirjata yhtiösopimukseen. Yhtiösopimukseen voidaan esimerkiksi sisällyttää ehto, joka asettaa rahamääräisen ylärajan yksittäisen yhtiömiehen oikeuteen tehdä yhtiötä sitovia sopimuksia. (Sutinen 1996, 104 – 105.)

Avoimen yhtiön ja kommandiittiyhtiön erona on se, että kommandiittiyhtiössä täytyy olla ainakin yksi äänetön yhtiömiestä. Tätä vaatimusta ei ole avoimelle yhtiölle. Äänetön yhtiömiestä on lähinnä toiminnan rahoittaja, sillä hän ei voi osallistua yhtiön päätöksen tekoon. Hänen sijoittamalleen pääomalle maksetaan sovittu korvaus yrityksen tuottaessa voittoa. Äänetön yhtiömiestä ei ole vastuussa yhtiön ottamista veloista ja pahimmassa tapauksessa hän voi menettää korkeintaan yhtiöön sijoittamansa rahasumman. (Sutinen 1996, 104.)

Osakeyhtiön pääomasta vastaavat osakkeenomistajat. He sijoittavat yritykseen rahaa ja merkitsevät itselleen sen osakkeita. Yhtiöön sijoitettavan osakepääoman on oltava vähintään 2500 euroa, jotta osakeyhtiö voidaan perustaa. Osakeyhtiötä perustettaessa sijoittajat allekirjoittavat perustamissopimuksen. Allekirjoittamalla sopimuksen osakkeenomistaja merkitsee itselleen sovitut osakkeet. Osakkeet voidaan maksaa joko rahalla tai apportiomaisuudella. Osakeyhtiössä yrittäjät eivät vastaa yhtiön veloista koko omaisuudellaan, vaan he voivat menettää pahimmassa tapauksessa yritykseen sijoittamansa summan. (Suomen Yrittäjät 2008.)

2.4.4 Verotus eri yhtiömuodoissa

Eri yhtiömuotojen verotuksessa on merkittäviä eroja. Henkilöyhtiöitä ei veroteta erillisiä verovelvollisina, vaan niiden vahvistettu tulos jaetaan yhtiömiehille heidän tulonaan verotettavaksi. Yhtiömiehen tulona verotettava osuus voitosta lasketaan sen osuuden mukaan, joka hänellä on yhtymän tuloon. Tappiot vähennetään seuraavien vuosien vahvistetusta tuloksesta. Niitä ei siis jaeta yhtiömiehille heidän verotettavaan tuloonsa vaikuttavana osana. (Tomperi 2007, 37 – 44.)

Osakkaille jaettu osuus voitosta voidaan verottaa sekä pääomatulona että ansiotulona. Pääomatulon osuus yhtiömiehen tulona verotettavasta voitosta riippuu edellisen tilinpäätöksen nettovarallisuudesta, eli varojen ja velkojen erotuksesta, johon lisätään 30 prosenttia 12:n tilinpäätöstä edeltäneen kuukauden aikana maksetuista palkoista. Pääomatulo-osuuden laskentaperuste jaetaan yhtiömiesten kesken heidän osuuksiensa mukaan ja kunkin yhtiömiehen osuudesta 20 prosenttia verotetaan pääomatulona ja loput verotettavasta voitto-osuudesta on ansiotuloa. Pääomatulosta veron osuus on 28 prosenttia ja ansiotulon veroprosentti riippuu yhtiömiehen ansiotulojen määrästä. Henkilöyhtiössä yhtiömiesten ottamista yksityisotoista ei synny verotettavaa tuloa. (Tomperi 2007, 37 – 44.)

Osakeyhtiö sen sijaan on itsenäinen verovelvollinen. Sen vahvistetusta tuloksesta peritään yhteisöverokannan mukainen 26 prosentin tulovero. Osakeyhtiöltä peritty tulovero jaetaan lain mukaisesti valtion, kunnan ja seurakunnan kesken. (Tomperi 2007, 46.)

Osakkaiden yhtiöltä saamat osingot voivat olla verovapaata tai veronalaista tuloa tai siihen voi sisältyä molempia näitä. Osinkotulot jakautuvat veronalaisiin ja verovapaisiin tuloihin seuraavasti:

- 9 % osakkeiden matemaattisesta arvosta verovapaata
 - o Matemaattinen arvo = nettovarallisuus / yhtiön ulkopuolella olevien osakkeiden määrä
 - o Nettovarallisuus = yhtiön veronalaiset varat – velat
- Lopuista osinkotuloista 30 % on verovapaata ja 70 % veronalaista ansiotuloa.
- Verovapaita osinkotuloja voi yksittäisellä osakkaalla olla enintään 90 000 euroa vuodessa. Tämän rajan ylittävästä osasta 30 % on verovapaita tuloja ja 70 % verotetaan osakkaan pääomatuloina.

Yhtiön nettovarallisuutta laskettaessa käytetään aina kyseistä tilikautta edeltävän tilinpäätöksen arvoja. (Tomperi 2007, 47 – 50.)

Liiketoimintasuunnitelmassa asetetaan tavoite sille, kuinka suuri yrityksen tuottama voitto olisi ja arvioiden pohjalta lasketaan yhtiön ja yrittäjien maksamien verojen määrä. Näin saadaan arviolaskelmia, onko verotuksen kannalta edullisempaa valita yhtiömuodoksi henkilöyhtiö vai osakeyhtiö. Kun yhtiömuotoa valittaessa arvioidaan verotuksesta tehtyjä laskelmia, täytyy ottaa huomioon, että ne pohjautuvat arvioihin ja niiden tuottamat erot verotuksessa voivat olla hyvinkin pieniä. Näin ollen niihin on hyvä suhtautua kriittisesti ja pohtia, kuinka luotettavia ne ovat.

Jos esimerkiksi yhtiön voitto olisi 20 000 euroa vuodessa, osakeyhtiössä siitä perittäisiin 26 prosentin vero, eli yhtiö joutuisi maksamaan veroa 5 200 euroa. Esimerkkiyrityksen edellisen tilinpäätöksen mukaiset varat ovat 200 000 euroa ja velat 100 000 euroa. Näin ollen yhtiön nettovarallisuuden arvo on 100 000 euroa. Yhtiön ulkopuolella olevien osakkeiden määrä on 800. Yhtiön matemaattinen arvo saadaan siis jakamalla 100 000 euroa osakkeiden määrällä eli 800:lla, jolloin tulokseksi saadaan 125 euroa yhtä osaketta kohden.

Yrityksessä on kaksi omistajaa, jotka omistavat osakkeet puoliksi. Näin ollen yhden omistajan osakkeiden määrä on 400 ja niille laskettu matemaattinen arvo on 50 000 euroa. Verovapaata osinkotuloa osakas voisi saada enintään 9 prosenttia 50 000 eurosta eli 4 500. Yhtiö jakaa osinkoa 20 euroa osaketta kohden eli yhden osakkaan osinko on 8 000 euroa, josta verovapaata tuloa on 4 500 euroa. Ylittävästä osasta eli 3 500 eurosta 70 prosenttia eli 2 450

euroa verotetaan osakkaan ansiotuloina ja loput 1 050 euroa on verovapaita tuloja. Jos yrittäjän ansiotulosta veroa peritään esimerkiksi 22 prosenttia, 2450 eurosta veroa täytyy maksaa 539 euroa. Tässä esimerkissä jos oletetaan, että molempien osakkaiden tulot ja ansiotulojen veroprosentti ovat tismalleen samat, osakeyhtiön ja osakkaiden verojen kokonaismääräksi saadaan 6 278 euroa. Tässä esimerkissä on oletettu, että kyseessä ei ole pörssiyhtiö.

Jos sama yhtiö olisikin kommandiittiyhtiö tai avoin yhtiö ja molemmilla yhtiömiehillä olisi 50 prosentin osuus yhtiön voittoon. Tällöin kummallekin yhtiömiehelle tulisi voitosta verotettavaksi 10 000 euroa. Nettovarallisuuden arvo yhtiössä on 100 000 euroa ja palkkoja tilikautta edeltäneiden 12 kuukauden aikana on maksettu 24 000 euroa. Eli pääomatulo-osuuden las kentaperuste osakkaille saadaan jakamalla 124 000 euroa puoliksi. Yhden osakkaan osuus on siis 62 000 euroa, josta 20 prosenttia eli 12 400 euroa verotetaan pääomatulona. Näin ollen molempien yhtiömiesten koko 10 000 euron voitto-osuus verotettaisiin pääomatulona. Kummaltakin yhtiömieheltä perittäisiin siis pääomatuloveroa 28 prosenttia 10 000 eurosta eli 2 800 euroa. Yhteensä veroa tulisi maksettavaksi 5 600 euroa. Tässä esimerkkitapauksessa verotuksen kannalta edullisemmaksi yhtiömuotovaihtoehdoksi osoittautuu henkilöyhtiö.

2.5 Riskiarviointi

Yrityksen riskiarviointia tehtäessä riskien löytämistä helpottaa niiden jakaminen ryhmiin. Riskit voidaan jakaa kymmeneen ryhmään seuraavasti: liikeriskit, henkilöriskit, sopimus- ja vastuuriskit, tietoriskit, tuoteriskit, ympäristöriskit, projektiriskit, keskeytysriskit, rikosriskit ja paloriskit. Riskilajit eivät ole tarkkarajaisia, vaan sama riski voi kuulua useampaan eri ryhmään. (Pk-yrityksen riskienhallinta 2000 – 2009.)

Liiketoiminnan riskejä arvioidessa on hyvä käydä jokainen riskiluokka läpi. Liiketoiminnan luonteesta riippuen riskit voivat painottua ryhmien välillä hyvin eri tavalla. Riskitöntä liiketoimintaa ei kuitenkaan ole ja tämän vuoksi onkin hyvä arvioida myös sitä, kuinka todennäköisiä riskit ovat ja miten suuren vahingon ne toteutuessaan aiheuttavat. Riskikartoituksessa on hyvä pohtia myös sitä, miten riskien toteutumisen todennäköisyys ja vahinkojen suuruus saataisiin mahdollisimman pieniksi.

Liiketoiminnassa syntyvät riskit on ollut tapana jakaa liikeriskeihin ja vahinkoriskeihin. **Liikeriskit** ovat olennainen asia liiketoiminnassa. Niitä syntyy aina kun tehdään päätöksiä, jotka

sisältävät toimintaan liittyviä mahdollisuuksia ja uhkia. Liikevoiton saavuttamiseksi otetut riskit ovat liikeriskejä. Liikeriskeiltä vältytään ainoastaan silloin, jos tehdään vain sellaisia päätöksiä, joiden seurauksena on joka tapauksessa myönteinen. Käytännössä liiketoiminnassa kuitenkin joudutaan tekemään jatkuvasti päätöksiä, jotka sisältävät myös uhkia. (Pk-yrityksen riskienhallinta 2000 – 2009.)

Henkilöriskit ovat yrityksen henkilökuntaan kohdistuvia riskejä. Erityisesti pienessä yrityksessä henkilöriskit ovat korostetussa asemassa. Tämä johtuu siitä, että avainhenkilön sairastuttua, varahenkilöitä on harvoin valmiiksi olemassa. Henkilöriskien torjunnassa olennaisia asioita ovat henkilökunnan osaaminen, vireys ja työmotivaatio. Henkilöriskeistä pahimpia ovat avainhenkilön menettäminen ja työntekijän tahallinen toimiminen liiketoimintaa vahingoittavasti. Henkilöriskejä ovat muun muassa henkilöstön uupuminen ja sairastuminen. Lisäksi tähän ryhmään kuuluvat henkilöstön työsuheriidat, ammattiosaamisen vanhentuminen ja henkilökunnan tekemät virheet sekä tietovuodot. (Pk-yrityksen riskienhallinta 2000 – 2009.)

Laki velvoittaa yritykset ottamaan tapaturmavakuutuksen työntekijöille, joilla kertyy kalenterivuoden aikana yli 12 työpäivää. Työnantajalta perittävän vakuutusmaksun suuruuteen vaikuttavat maksettujen palkkojen määrä sekä yrityksen toimialan riskialttius. Lakisääteinen tapaturmavakuutus korvaa ammattitaudista tai tapaturmasta aiheutuvia taloudellisia menetyksiä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2011.)

Tapaturmavakuutus ei ole pakollinen yrittäjille itselleen, mutta heidän on otettava lakisääteinen YEL-vakuutus, joka kerryttää yrittäjän työeläkettä. Vakuutus on otettava eläkevakuutusyhtiöstä kuuden kuukauden sisällä yritystoiminnan aloittamisesta. YEL-vakuutus tulee ottaa, jos toimii ammatinharjoittajana, avoimen yhtiön yhtiömiehenä, kommandiittiyhtiön vastuunalaisena yhtiömiehenä tai osakeyhtiön osakkeenomistajana, joka omistaa yli 30 prosentin osuuden yrityksen osakeista tai osakkeilla saatavasta äänimäärästä. YEL-vakuutus on pakollinen, jos yrittäjä työskentelee itse yrityksessä ja on 18 – 68-vuotias eikä hänen työtulonsa jää alle vuosittain vahvistetun rajan, joka on 2011 vuonna 6 896,69 euroa. Jotta YEL-vakuutus olisi otettava, ansiotulo ei myöskään saa kuulua muiden eläkelakien piiriin ja toiminnan tulee kestää vähintään neljän kuukauden ajan. Vakuutusmaksun suuruus on alle 53-vuotiaalta yrittäjältä 21,6 prosenttia hänen työtuloistaan ja yli 53-vuotiaalta 22,9 prosenttia. Eläketurvakeskus on antanut ohjeen työtulon määrittämisestä. Jos yrittäjä aloittaa liiketoiminnan ensimmä-

mäistä kertaa, hän saa 25 prosentin alennuksen YEL-maksuistaan neljän ensimmäisen toimintavuoden ajan. Tällöin alle 53-vuotiaan yrittäjän vakuutusmaksun osuus tuloista on 16,2 prosenttia ja yli 53-vuotiaan 17,18 prosenttia. (Suomen Yrittäjät 2008.)

Sopimus- ja vastuuriskit ovat merkittäviä liiketoiminnassa. Niiden hallitsemiseksi tulisi yritystoimintaan ryhtyvän osata riittävän tarkkojen sopimusten laatiminen. Sopimus- ja vastuuriskeihin liittyvät muun muassa viivästyskorot, saamatta jääneet tuotot, sopimussakot, vahingonkorvaukset ja erimielisyydet. Sopimuksissa mahdollisimman tarkkaan määritellyillä oikeuksilla ja velvollisuuksilla voidaan minimoida sopimusriskien syntyminen. (Pk-yrityksen riskienhallinta 2000 – 2009.)

Yrityksissä on useimmiten paljon sellaista tietoa, jota ei haluta antaa ulkopuolisten käsiin. Tällaista tietoa ovat esimerkiksi markkinointisuunnitelmat ja liikeideat. Tietoa on yleensä työntekijöillä, paperilla sekä tietojärjestelmissä. **Tietoriskien** hallinnassa tärkeää on, että tieto on ajantasaista ja oikeaa. Tiedon käytössä olennaista on, että oikean tiedon täytyy olla oikeiden henkilöiden saatavilla, eikä sitä saa päästä vuotamaan henkilöille, jotka voivat käyttää sitä väärin. (Pk-yrityksen riskienhallinta 2000 – 2009.)

Tuoteriskit liittyvät nimensä mukaan tuotteisiin, joita yritys myy, jotta tuottaisi voittoa. Riskejä joudutaan ottamaan aina kun saatetaan uusi tuote markkinoille kuluttajien ostettavaksi. Tuoteriskien hallinta täytyy järjestää koko tuotetoiminnan kattavaksi. Tuoteriskien hallinta on ennakoivaa ja varmistavaa työtä. (Pk-yrityksen riskienhallinta 2000 – 2009.)

Ihmisen elin- ja työympäristöä sekä muita eliöitä uhkaavia riskejä kutsutaan **ympäristöriskeiksi**. Niitä syntyy sekä normaalitoiminnassa että onnettomuustilanteissa aiheutuneista päästöistä. Ympäristöriskien vakavuuteen vaikuttaa se, millaisella alueella vahinko tapahtuu. Esimerkiksi maaperän laatu, asutus ja lähellä sijaitsevat koulut tai sairaalat ovat tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, kuinka suuri vahinko riskin toteutumisesta aiheutuu. Ympäristöriskien hallinta on tärkeää, sillä lain mukaan päästöjen aiheuttamista vahingoista vastaa niiden aiheuttaja, vaikka vahinko olisi tahattomasti aiheutettu. Jos yritys toimii sellaisella toimialalla, josta aiheutuu suuret ympäristöriskit, se on velvollinen ottamaan lakisääteisen ympäristövahinkovakuutuksen. Tämän vakuutuksen avulla korvataan sellaisia ympäristöriskien aiheuttamia vahinkoja, joiden aiheuttajaa ei ole saatu selville. (Pk-yrityksen riskienhallinta 2000 – 2009.)

Yritysten toimintatapa voi usein olla sellainen, että syntyy nopeaan tahtiin uusia projekteja, jotka aiheuttavat **projektiriskejä**. Projektitoiminnassa riskien hallinta on haastavaa, sillä jokainen projekti sisältää paljon uusia asioita kerta-luonteisuutensa vuoksi. Toimintaa kutsutaan projektiksi, jos se on kertaluontoinen hanke, jolla on tavoite, aikataulu sekä vastuussa olevat henkilöt. Toimitusprojekteiksi kutsutaan sellaisia sopimuksia, joissa luvataan toimittaa asiakkaalle sovittu tavara tai palvelu tietyssä aikataulussa ja sovittujen ehtojen mukaan. Hanke, jossa kehitellään omaan käyttöön esimerkiksi uusi kone, kutsutaan kehittäelyprojektiksi. Pk- yrityksissä yleisiä ovat näiden kahden eri projektityypin yhdistelmät, joissa ensin tehdään kehitystyötä räätälöitäessä asiakkaalle sopivaa palvelua tai tuotetta ja tämän jälkeen toimitetaan se asiakkaalle. Usein yrityksissä on samanaikaisesti meneillään useita projekteja, jotka kilpailevat keskenään siitä, mikä on tärkein. Eri projektit voivat näin vahingoittaa toisiaan ja aiheuttaa epäonnistumisia. (Pk-yrityksen riskienhallinta 2000 – 2009.)

Pienessä yrityksessä toimintaan tulevat häiriöt, voivat aiheuttaa jo yhdessä vuorokaudessa suuria vahinkoja. Oman pääoman määrä on pienissä yrityksissä usein niin vähäinen, että toiminta ei kestä useiden päivien seisokkia, jonka voi aiheuttaa esimerkiksi tulipalo tai alihankkijan toimituksessa tapahtuvat viiveet. Tuotannon keskeytymisestä aiheutuu, että työntekijöille on maksettava palkkaa, mutta tuotanto ei silti toimi. Lisäksi voi olla, että asiakkaalla ei ole aikaa ja mahdollisuuksia odottaa, joten kauppa menetetään kilpailijalle. Merkittävä haitta **keskeytysriskissä** on myös se, että yrityksen maine kärsii, jos toimitus ei ole luotettavaa. Pk-yrityksen toiminnalle on usein välttämätöntä, että käytetään alihankkijoita. Tämä kuitenkin aiheuttaa suuren riskin yrityksen toiminnalle, sillä alihankkijan toiminnassa tapahtuvat häiriöt heijastuvat välittömästi yrityksen toimintaan. (Pk-yrityksen riskienhallinta 2000 – 2009.)

Yrityksen toiminnalle yksi merkittävä uhka ovat **rikoriskit**. Kannattavampaa yritykselle on ennaltaehkäistä rikoksia, kuin selvittää jo tapahtuneita rikoksia. Suurimmalla osalla rikoksista on suora vaikutus yrityksen tuottavuuteen ja tulokseen. Rikoksiin liittyy vahingonkorvausvelvollisuus, jonka vuoksi rikoksen syyllinen on velvollinen korvaamaan aiheuttamansa vahingon sekä sen aiheuttamia mahdollisia kuluja. Myös yritys itse voi syyllistyä rikokseen ja joutua vahingonkorvausvelvolliseksi. (Pk-yrityksen riskienhallinta 2000 – 2009.)

Paloriski aiheuttaa nopeasti vakavia vahinkoja. Paloriskien torjunnassa on tärkeää huolehtia yleisestä järjestyksestä. Lisäksi paloriskien aiheuttamia vahinkoja voidaan pienentää ohjeistamalla henkilökuntaa tarkasti mahdollisen palon varalle. Paloturvallisella rakentamisella sekä

oikeanlaisella asenteella ja toimintatavoilla on suuri vaikutus paloriskien toteutumiseen ja vahinkojen suuruuteen. Suomessa rakentamiselle on asetettu tiettyjä ohjeita ja määräyksiä, jotka lisäävät rakennusten paloturvallisuutta. Lisäksi Suomessa tehdään palotarkastuksia rakennuksiin määrätyin aikavälein. (Pk-yrityksen riskienhallinta 2000 -2009.)

Opinnäytetyössä kartoitetaan riskejä käymällä jokainen riskiluokka erikseen läpi. Riskiarvioinnissa pohditaan jokaisen riskin kohdalla erikseen sen toteutumisen todennäköisyyttä ja sitä, kuinka suuret vahingot siitä aiheutuu toteutuessaan. Riskien todennäköisyys jaetaan neljään eri ryhmään: hyvin todennäköistä, melko todennäköistä, melko epätodennäköistä ja hyvin epätodennäköistä. Samoin vahinkojen suuruutta arvioidaan jakamalla vahingot neljään eri ryhmään: hyvin suuri, melko suuri, melko pieni ja hyvin pieni. Riskien kartoituksen jälkeen pohditaan riskien hallintaa eli sitä, kuinka riskejä saataisiin pienennettyä ja niiden toteutuessaan aiheuttamia vahinkoja vähennettyä. Tässä osiossa apua voi löytyä esimerkiksi vakuutusyhtiöistä sekä riskienhallintaan liittyvästä kirjallisuudesta ja internetlähteistä. Pienten ja keski suurten yritysten riskienhallintaa käsittelevällä Internet-sivustolla www.pk-rh.fi on hyviä ohjeita yrityksen riskienhallinnan järjestämiseen ja riskien kartoittamiseen.

3 RAHOITUS JA TALOUS

3.1 Liiketoiminnan rahoitus

Yritystoiminnan käynnistämiseen tarvitaan paljon rahaa. Yrityksessä sitä tarvitaan alkuinvestointeihin, markkinointiin ja tuotantoon. Tämän lisäksi yrittäjän pitäisi saada liiketoiminnasta rahaa myös omaan talouteensa. Ennen toiminnan käynnistämistä täytyy pohtia eri rahoitusmahdollisuuksia ja suunnitella tarkkaan, mihin rahaa tarvitaan ja mistä sitä saadaan. (Puustinen 2004, 73 – 74.)

3.1.1 Omat sijoitukset

Yrityksen toiminnan aloittamisessa merkittävä rahoittaja voi olla yrittäjä itse. Oma raha on yrittäjän kannalta helppoa, sille ei tarvitse maksaa korkoa, eikä siihen liity muitakaan sitoumuksia. Oman sijoituksen määrällä voidaan vaikuttaa myös siihen, kuinka uskottava kuva yrityksestä annetaan rahoittajille ja muille ulkopuolisille tahoille. Liikeidea vaikuttaa uskottavammalta, jos yrittäjä itse uskoo toimintaansa niin paljon, että uskaltaa sijoittaa siihen rahaa. Omaa pääomaa kerätessä kannattaa myös harkita selvitystä sukulaisten ja muiden lähipiirin ihmisten mahdollisesta kiinnostuksesta yritykseen sijoittamiseen. (Puustinen 2004, 75 – 76.)

3.1.2 Julkisen sektorin rahoitus

Yksi edullinen rahoituksen muoto ovat julkisen sektorin tarjoamat avustukset, jotka ovat ilmaista tai hyvin edullista rahoitusta. Suomessa valtiolta voi saada apua rahoitukseen tukina, avustuksina, lainoina ja takauksina. Näitä avustuksia voi hakea ELY-keskuksista, Finnveralta, Teknologian kehittämiskeskukselta, Teollisuussijoituksesta, eduskunnan alaisuudessa toimivasta pääomasijoittajasta Sitrasta, alueellisista pääomasijoitusrahastoista sekä Finnfundista. Valtion rahoitusmahdollisuuksien lisäksi rahoitusta voi saada myös kunnilta sekä alueellisilta kehitysyhtiöiltä. Julkiselta sektorilta saatava rahoitus on huomattavasti edullisempaa kuin yksityiseltä sektorilta, lähinnä pankeilta, saatavat lainat. (Puustinen 2004, 74 – 77.)

Julkisesta rahoituksesta tunnetuin on luultavasti starttiraha, jonka tarkoituksena on turvata yrittäjän henkilökohtainen toimeentulo, eikä niinkään hyödyttää yritystä. Tämä rahoitus on tarkoitettu ajalle, joka yrittäjällä kestää toiminnan vakiinnuttamiseen. Enintään starttirahaa voidaan kuitenkin myöntää 18 kuukaudelle. Työ- ja elinkeinoministeriö tarkistaa ennen starttirahan myöntämistä, että onko yrittäjyys sopiva työllistymisvaihtoehto rahoituksen hakijalle. Starttirahan saamiseksi hakijalta vaaditaan kokemusta yrittäjyydestä tai yrittäjäkoulutusta. Muita ehtoja starttirahan myöntämiselle ovat mahdollisuus kannattavaan toimintaan ja rahoituksen tarpeellisuus yrittäjän toimeentulon turvaamiseksi. Lisäksi vaaditaan, että toimintaa ei ole aloitettu ennen tuen myöntämistä. Starttiraha muodostuu perusosasta, joka on 2011 vuonna 25,74 euroa päivältä sekä lisäosasta, jonka määrä vaihtelee työ- ja elinkeinoministeriön harkinnan mukaan. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011.)

Finnveran tarjoamista rahoitusmahdollisuuksista pienlaina on rahoitusmuoto, jota yhtiö voi hakea yrityksen perustamis-, laajentumis- ja kehittämishankkeisiin. Rahoitus voidaan käyttää muun muassa toiminnassa tarvittavien koneiden hankkimiseen. Finnveran myöntämää pienlainta voi saada enintään 35 000 euroa ja sen voi saada joko yhdessä tai useammassa erässä. Pienlainta on mahdollista saada, jos yhtiössä on enintään viisi työntekijää ja jos yrittäjä itse työskentelee yrityksessä. Pienlainan saamiseen ei vaikuta yhtiömuoto ja sitä on mahdollista saada lähes kaikilla toimialoilla. Ainoastaan maatalous, metsätalous ja rakennustoiminnan omistajaurakointi ovat aloja, joille kyseistä rahoitusta ei voi saada. Rahoitusta haettaessa vaaditaan yhtiöltä liiketoimintasuunnitelma, jonka perusteella pystytään arvioimaan hankkeen mahdollisuuksia. Pienlainahakemuksen saa Finnveran Internet-sivuilta. (Finnvera 2011.)

Toinen Finnveran tarjoama rahoitustuote on investointi- ja käyttöpääomalaina. Tämä on tarkoitettu sekä uusille että vanhoille pk-yrityksille, joissa on alle 250 työntekijää ja liikevaihto on alle 50 miljoonaa euroa tai taseen loppusumma on korkeintaan 43 miljoonaa euroa. Kyseistä lainaa voidaan myöntää erityisin perustein myös suurille yrityksille. Laina on tarkoitettu koneiden, laitteiden ja rakennusten investointimenojen rahoittamiseen sekä käyttöpääomatarpeen ja omistusjärjestelyjen rahoitustarpeisiin. Investointi- ja käyttöpääomalainaa voidaan hakea kaikilla toimialoilla toimiviin yrityksiin lukuun ottamatta maa- ja metsätaloutta sekä rakennustoiminnan omistajaurakointia. Investointi- ja käyttöpääomalainan hakemuslomakkeen saa Finnveran Internet-sivuilta. (Finnvera 2011.)

Yritys voi saada pankista ottamalleen lainalle Finnveran tarjoamaa pientakausta. Pientakauksella voi taata enintään 60 prosenttia lainasta ja yhtä yritystä kohden Finnveran pientakauksia voi olla enintään 85 000 euroa. Pientakausta hakiessaan yrittäjä itse ei asioi suoraan Finnveran kanssa, vaan pankki hakee yrityksen puolesta sähköisesti takausta. Yrittäjä esittää takauksen hakemuksensa pankille lainaa hakiessaan. Yleisimmillä pankeilla on Finnveran kanssa sopimus, joka mahdollistaa takaushakemusten nopean käsittelyn. Pientakausta voidaan myöntää yrityksille, joissa toimii korkeintaan 49 työntekijää ja jotka eivät toimi maatalouden, metsätalouden tai rakennustoiminnan omistajaurakoinnin toimialalla. (Finnvera 2011.)

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselta voi hakea yrityksen kehittämisavustusta. Se on tarkoitettu hankkeisiin, jotka vaikuttavat yritykseen pitkällä aikavälillä. Avustusta voidaan myöntää toiminnan aloittaville ja jo pitempään toimineille yrityksille. Uudelle pienelle yritykselle avustusta voidaan myöntää uuden työntekijän palkkaamisesta aiheutuviin kuluihin tai toiminnan aloittamisesta ja laajentamisesta aiheutuviin kuluihin. Kehittämisavustus on harkinnanvaraista ja jokainen hakemus arvioidaan erikseen. Avustuksen saamista puoltavia tekijöitä ovat hankkeen myönteiset työllisyys-, tasa-arvo- ja ympäristövaikutukset. Aloittavalle yritykselle avustusta voidaan myöntää enintään 50 prosenttia hankkeesta aiheutuneista kuluista ja sitä maksetaan enintään 24 kuukauden ajalta. Avustusta haetaan ennen hankkeen alkamista oman toiminta-alueen ELY-keskuksesta. Myönnetty avustus maksetaan yritykselle jälkikäteen. Avustuksen saamiseksi täytyy täyttää vielä maksuhakemus. Sekä avustushakemuksen että maksuhakemuksen saa ELY-keskuksen Internet-sivuilta. (Työ- ja elinkeinokeskus 2011.)

3.1.3 Yksityisen sektorin rahoitus

Liiketoimintasuunnitelmaan sisällytetään laskelmat siitä, kuinka paljon rahaa kokonaisuudessa yritystoiminnan aloittamiseen tarvitaan. Tämän jälkeen selvitetään, kuinka paljon yrittäjät ovat valmiita itse sijoittamaan yritykseen ja löytyykö toiminnalle mahdollisia muita lähipiirin rahoittajia. Tämän jälkeen selvitetään mahdollisuuksia saada julkisen sektorin rahoitusta ja arvioidaan mahdollinen yksityisen sektorin rahoituksen tarve. Yksityisen sektorin rahoituksesta saadaan tietoa esimerkiksi pankeista. Pankeilta haettavaan lainoihin vaaditaan usein liiketoimintasuunnitelma sekä riittävän suuri oman pääoman määrä, jotta saadaan vakuutettua rahoittajalle, että toiminta voi olla kannattavaa ja yrittäjät ovat sitoutuneita tekemään töitä sen eteen.

Pankkien lainoihin vaaditaan yleensä myös vakuudet, joita voivat olla esimerkiksi yhtiön omaisuus tai yrittäjien henkilökohtainen omaisuus tai takaukset. Aloittavan yrittäjän on hyvä varautua siihen, että hän voi joutua asettamaan koko henkilökohtaisen omaisuutensa yhtiön lainojen vakuudeksi. (Keskuskauppakamari 2011, 24.)

Pankkien Internet-sivuilla on laskureita, joiden avulla voi tehdä arviolaskelmia lainan takaisinmaksuerien suuruudesta ja takaisinmaksuajasta. Esimerkiksi yhtiön 50 000 euron tasalyhenteiseen lainaan, seitsemän vuoden laina-ajalla, yhden kuukauden lyhennysvälillä, ja kuuden prosentin korolla lainalle saadaan 84 lyhennyserää sisältävä lyhennysohjelma, jossa yhden maksuerän suuruus vaihtelee 845 eurosta 598 euroon.

Pankit tarjoavat investointien rahoitukseen muun muassa yrityslainoja, leasingrahoitusta ja osamaksurahoitusta. Lainoihin vaaditaan yleensä erilliset vakuudet, kun taas muihin rahoitusmuotoihin vakuudeksi riittää investoinnin kohde. Lainan takaisinmaksuajoista, korosta, lyhennyseristä, vakuuksista ja muista lainaehdoista sovitaan erikseen lainasopimuksessa.

Rahoitusyhtiöt haluavat ennen lainan myöntämistä nähdä, että yhtiöllä on mahdollisuus kannattavaan liiketoimintaan. Tätä varten esimerkiksi Nordean Internet-sivuilla on kannattavuuslaskelmapohja, johon syötetään arvioita yrityksen kuluista ja voittotavoitteesta ja näin saadaan arvio siitä, voiko yhtiön toiminta olla kannattavaa.

Lyhytaikaiseen rahoitukseen joustava ja helppo rahoitusmuoto on luotollinen pankkitili. Luotollisen tilin avulla on helppo tasata päivittäisen kassavirran vaihteluita ja säilyttää yrityksen maksuvalmius. (Keskuskauppakamari 2011, 24.)

3.2 Taloudelliset laskelmat

Ennen yrityksen perustamista olisi hyvä olla jonkinlainen arvio siitä, kuinka paljon tuottoja pitäisi olla, jotta toiminta olisi kannattavaa. Laskelmien tarkoituksena on saada mahdollisimman tarkka arvio siitä, kuinka paljon vuosimyynnin pitäisi vähintään olla, jotta yritystoiminta olisi kannattavaa ja yrittäjä saisi siitä riittävän toimeentulon. Tähän annetaan kirjallisuudessa yksinkertainen laskentamalli. Laskentamallilla voidaan selvittää, onko suunniteltu liikeidea mahdollinen kannattavuuden ja kassavirran kannalta. Laskelmaan saadaan luotettavuutta sitä

enemmän, mitä tarkemmin arvioidaan investointitarpeet, katerakenteet ja niin edelleen. Laskelmissa kannattaa olla erityisen tarkka varaston sitomaa pääomaa ja kustannusrakennetta arvioitaessa. Saman toimialan yritysten kustannusrakenteiden eroihin voivat vaikuttaa, muun muassa seuraavat asiat: alihankinnan osuus, maantieteellinen sijainti, rahoitusrakenne, yrityksen koko sekä liikeidea ja strategiset ratkaisut. (Sutinen 1996, 91-92.)

Yrityksen perustamisvaiheessa laskelmat kannattavuudesta tehdään lähinnä yritystä itseään varten, mutta ne ovat kuitenkin tärkeitä myös rahoitusta haettaessa. Monesti yrittäjät arvioivat liian lyhyeksi sen ajan, joka kestää yritystoiminnan aloittamisesta siihen, että rahaa saadaan tavoitteen mukaan. Usein ei myöskään osata ajatella sitä, että aluksi yrityksellä on pääasiassa vain menoja ja tuloja saadaan vasta myöhemmin. (Keskuskauppakamari 2011, 22.)

Kirjallisuuden laskentamallissa on neljä vaihetta, joissa edetään järjestyksen mukaan ja edellisestä vaiheesta saatuja tuloksia tarvitaan aina, jotta seuraava vaihe saadaan laskettua. Laskentamallin vaiheet ovat:

- 1) investointitarpeen selvittäminen
- 2) kuukausittaisten kulujen arvioiminen
- 3) rahoitustarpeen selvittäminen
- 4) myynnin kriittisen pisteen laskeminen

Myynnin kriittisellä pisteellä tarkoitetaan sitä määrää, joka myynnin pitäisi vähintään olla, jotta yritystoiminta olisi kannattavaa. Laskelmat suositellaan tekemään eliminoimalla arvonalisäverot kokonaan pois. (Sutinen 1996, 92.)

Ensimmäisessä laskentavaiheessa on tarkoitus laskea kaikki kustannukset, jotka tulevat, ennen kuin yritystoiminta voidaan käynnistää. Tässä vaiheessa on arvioitava mahdollisimman tarkkaan, mitkä investoinnit ovat välttämättömiä, jotta toiminta voidaan aloittaa. (Sutinen 1996, 94.)

Yrityksen investointilaskelma voi olla esimerkiksi seuraavanlainen:

yrityksen rekisteröinti	180
työvälineet	25 000

auto	1 000
työvaatteet	400
<u>markkinointi</u>	<u>600</u>
yhteensä	27 180 euroa

Toisessa vaiheessa tehtävänä on arvioida mitkä ovat yrityksen kiinteät kustannukset yhtä toimintakuukautta kohden. Tähän erään ei siis lasketa raaka-ainemenoja eikä myytävien tuotteiden ostosta aiheutuneita menoja. Kuukausittaisissa kuluissa on useimmiten merkittävänä eränä henkilöstökulut, joihin voidaan laskea mukaan yrittäjän tarvitsema vähimmäistulo. Muita tähän ryhmään kuuluvia menoja ovat muun muassa toimitilan vuokra, puhelinmenot, siivous, sähkö, markkinointi ja kirjanpito. (Sutinen 1996, 95 – 96.)

Esimerkkiyrityksellä, jolla ei ole käytössä kiinteistöä, voisi olla seuraavanlainen laskelma kuukausittaisista kuluista:

Yrittäjien vähimmäistulot	3 000
Vakuutukset	536
Puhelinmenot	100
Ajoneuvovero	10
Polttoaineet	1 000
Toimistokulut	40
Markkinointi	100
<u>Kirjanpitopalvelu</u>	<u>100</u>
Yhtensä	4 836 euroa

Kolmannessa vaiheessa selvitetään, kuinka paljon investoinnista pystytään kattamaan yrittäjien sijoittamalla pääomalla ja kuinka paljon tarvitaan ulkopuolista rahoitusta. Rahoituksen tarve saadaan laskemalla yhteen investointien ja muiden kulujen määrä, käyttöpääoman tarve sekä kustannusylitysvaraus. Vähentämällä tästä summasta omien sijoitusten summa, saadaan ulkopuolisen rahoitustarpeen määrä. Laskentamallissa käyttöpääoman tarve lasketaan yksinkertaisella tavalla: laskemalla kolmen kuukauden kiinteät kulut yhteen. Tämän laskentamallin mukaan siis yrityksellä riittäisi rahat kolmeksi ensimmäiseksi kuukaudeksi, vaikkei silloin saataisi vielä lainkaan myyntituloja. Kustannusylitysvaraus otetaan yleensä mukaan rahoitustarpeen arviointiin sen vuoksi, että yleensä käynnistämisympäristön kustannusarviot ylittyvät. Kustannusvarauksena on yleensä käytetty 30 prosenttia käynnistysvaiheen investoinneista. Kus-

tannusvarauksen ja käyttöpääoman tarpeen laskemisessa on käytetty tässä yleistapaa. Sitä kannattaa kuitenkin muuttaa tarpeen mukaan. (Sutinen 1996, 96 – 98.)

Edellisten laskentavaiheiden arvoja hyödyntämällä saadaan laskettua esimerkkitapauksen rahoituksen tarve seuraavasti:

investointitarve	27 180
kiinteät kulut (3kk)	14 508
<u>kustannusvaraus</u>	<u>8 154</u>
rahoitustarve yhteensä	49 842 euroa

Jos esimerkkitapauksessa omia sijoituksia yritykseen on 10 000 euroa, ulkopuolista rahoitusta tarvitaan vielä yhteensä 39 842 euroa. Omien sijoitusten osuus koko rahoitustarpeesta on hieman yli 20 prosenttia.

Viimeisessä vaiheessa tarkoituksena on laskea myynnin kriittinen piste. Toisin sanoen laskeaan kuinka paljon myynnin täytyisi vähintään olla, jotta yrityksen tulos olisi vähintään nolla. Tähän tilanteeseen päästään silloin, kun kokonaistuotto ja kokonaiskustannukset ovat yhtä suuret. Kun myynnistä vähennetään siitä aiheutuvat muuttuvat kustannukset, jäljelle jää katetuotto. Usein puhutaan myös katetuottoprosentista, jolla tarkoitetaan katetuoton osuutta myynnistä. Kriittisessä pisteessä yrityksen katetuotto on juuri kiinteiden kustannusten suuruinen. (Taloussanomat.)

Kuukausittaisiksi kiinteiksi kustannuksiksi on esimerkissä laskettu 4 836 euroa. Vuotta kohden kiinteitä kustannuksia saadaan siis 58 032 euroa. Eli siis toiminnasta syntyy voittoa, kun katetuotto on yli 58 032 euroa. Katetuoton osuudeksi esimerkkitapauksessa arvioidaan 40 prosenttia. Myynnin kriittinen piste saadaan jakamalla katetuotto eli 58 032 katetuottoprosentilla. Myynnin kriittinen piste on siis 145 080 euroa. Tämä myynnin määrä pitäisi siis vähintään saavuttaa yhtä toimintavuotta kohden, jotta voitaisiin kattaa toiminnasta aiheutuvat kiinteät kustannukset. Yhtä kuukautta kohden myynnin tulisi siis olla vähintään 12 090 euroa.

Tulosten saamisen jälkeen on tärkeää arvioida, ovatko laskelmat realistisia ja onko laskelmien mukainen myyntitavoite saavutettavissa. Laskelmassa myyntikateprosentin arvioiminen on merkittävässä osassa, joten se tulisi pystyä arvioimaan mahdollisimman tarkkaan, jotta laskelmat olisivat hyödyllisiä. (Sutinen 1996, 101.)

Opinnäytetyössä selvitetään edellä esitetyn laskentamallin avulla mahdollisimman tarkasti suunnitteilla olevan yritystoiminnan kannattavuutta ja myyntitavoitteita. Tärkeään osaan opinnäytetyössä nousee myös laskelmilla saatujen tulosten kriittinen arviointi. Tämä laskentamalli on matemaattisesti yksinkertainen, eikä itse laskeminen tule olemaan ongelma liiketoimintasuunnitelmaa tehtäessä. Haastavampaa mallin käytössä tulee olemaan myyntikateprosentin ja laskelmissa tarvittavien kuluerien sekä investointien suuruuden arvioiminen niin tarkasti, että laskelmia voitaisiin hyödyntää ja ne olisivat realistisia.

3.3 Lähitulevaisuuden tavoitteet

Yrittäjien täytyy asettaa tavoitteita ja visio tulevaisuuden liiketoiminnalle. Visiossa kuvataan yritystä tulevaisuudessa ja siitä käy ilmi yrittäjien toiveet tulevaisuudesta perustettavan yrityksensä suhteen. Vision täytyy olla sellainen, että sen saavuttaminen on mahdollista ja yrittäjät uskovat, että se voidaan saavuttaa. Jos visioon sisällytetään numeroita, se auttaa yrittäjää hahmottamaan tavoitetta. On hyvä kirjata ylös myös perustelut asetetulle visiolle. Jos yrityksellä ei ole visiota, toiminnalla ei ole tavoitetta. (Hoffrén 1999, 19.)

Liiketoimintasuunnitelmassa käsitellään yrityksen perustajien rohkeutta, kasvuhalukkuutta ja mahdollisuuksia ja luodaan niiden perusteella visio ja tavoitteet, joihin pyritään. Tavoitteita asetetaan kuitenkin realistisesti, jotta niiden saavuttamisen eteen on halukkuutta tehdä työtä ja voidaan tuntea, että ne ovat saavutettavissa, jos työt tehdään hyvin. Visio perustellaan mahdollisimman hyvin, jotta siihen saadaan uskottavuutta.

3.4 SWOT-analyysi

Liiketoimintasuunnitelma päätetään usein SWOT-analyysiin. Tämä on hyvin käytetty menetelmä, jolla arvioidaan yrityksen vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja uhkia. SWOT-analyysin nimi tulee näiden sanojen englanninkielisten muotojen alkukirjaimista. Analyysi-

sillä tutkitaan siis yritystä kahdessa eri aikaulottuvuudessa: tässä hetkessä ja tulevaisuudessa. (Puustinen 2004, 73.)

SWOT-analyysi on menetelmä, jota voidaan käyttää hyvin monen tyyppisissä yrityksissä ja muissakin organisaatioissa toiminnan arvioimiseen. Tällä menetelmällä voidaan arvioida tarpeen mukaan joko koko liiketoimintaa tai vain tiettyä osa-aluetta. Analyysin jälkeen on hyvä käydä jokainen nelikentän osio läpi. SWOT-analyysin avulla löydettyjen heikkouksien vaikutuksia on hyvä pyrkiä pienentämään. Toisaalta taas vahvuudet kannattaa käyttää mahdollisimman hyvin hyödyksi. Tulevaisuuteen kannattaa varautua pyrkimällä ehkäisemään uhkien toteutumista ja käyttämällä mahdollisimman hyvin hyödyksi analyysin avulla löydetty mahdollisuudet. (Pk-yrityksen riskienhallinta 2000 – 2009.)

Opinnäytetyössä liiketoimintasuunnitelman viimeinen osio on SWOT-analyysi, jossa pohditaan suunnitteilla olevan yrityksen vahvuuksia ja heikkouksia sekä mahdollisuuksia ja uhkia. Analyysiä tehtäessä pohdittavia aihealueita voivat olla ainakin yrittäjien osaaminen, kilpailutilanne, yrittäjien kokemus tai kokemattomuus ja rahoituksen saaminen. Tämän analyysin tekoon haastatellaan itse yrittäjäksi aikovia ja kysellään, mitkä asiat he kokevat uhaksi ja mitkä mahdollisuudeksi sekä mitkä heidän mielestään ovat yrityksen vahvuuksia ja mitkä heikkouksia. Yrittäjät itse voisivat antaa omia arvioita osaamiseen ja työntekoon liittyvistä vahvuuksista ja heikkouksista. Liiketoimintasuunnitelmassa tarkoituksena ei ole pelkästään täyttää nelikenttäanalyysin osioita, vaan myös pohtia eri kenttiin löydettyjä asioita.

4 PERUSTAMISASIAKIRJAT

Elinkeinonharjoittajia ja niiden sidosryhmiä varten on Suomessa kaupparekisteripalvelu. Tämän palvelun tarkoituksena on mahdollistaa tiettyjen tietojen saaminen eri elinkeinonharjoittajista. Kaupparekisteristä saa tietoja liittyen yrityksistä sekä niiden toiminnasta ja edustajista. On siis tärkeää, että sinne saadaan ajan tasalla olevat tiedot yrityksistä. Elinkeinonharjoittajalla on velvollisuus rekisteröidä yritys kaupparekisteriin ja ilmoittaa mahdollisista muutoksista aina niiden tapahtuessa. Kaupparekisterimerkintä on myös siksi merkittävä asia osakeyhtiöissä, että yhtiöstä tulee rekisteröinnin yhteydessä erillinen oikeushenkilö. (Airaksinen 2000, 38 – 39.)

4.1 Rekisteröintilomakkeet

Yrityksen ilmoittaminen kaupparekisteriin tehdään patentti- ja rekisterihallitukselta, maistraatista, TE-keskuksesta ja verohallinnon toimipisteistä saatavalla lomakkeella. Lomakkeet saa kuitenkin nykyisin myös Internetistä patentti- ja rekisterihallituksen sivuilta osoitteesta www.prh.fi tai verohallinnon yritys- ja yhteisötietojärjestelmän Internetsivuilta osoitteesta www.ytj.fi. Lomakkeiden täyttämiseen on saatavilla myös ohjeet samoista paikoista, kuin itse lomakkeet. (Suojanen 2006, 120.)

Ennen kuin yritystoiminnan voi aloittaa, täytyy tehdä perustamisilmoituslomakkeella ilmoitus kaupparekisteriin. Tässä lomakkeessa annetaan kaikki yrityksen perustiedot. Yritys on velvollinen ilmoittamaan viivytyksettä kaupparekisteriin, jos jokin perustamisvaiheessa annetuista tiedoista muuttuu. Jättämällä perustamisilmoituksen yritys ilmoittaa tietonsa sekä verohallinnolle että kaupparekisteriin. Eri yhtiömuodoille on erilaiset lomakkeet perustamistilanteeseen. (Suojanen 2006, 120 – 121.)

Sekä perustamis- että muutosilmoituksesta peritään käsittelymaksu. Yrityksen lopettamisilmoitus ja osoitteen muutos sekä muutamia muita tietoja koskevat muutosilmoitukset ovat maksuttomia. Perustamisilmoituksen tekeminen maksaa 75 – 350 euroa perustettavan yrityksen yhtiömuodosta riippuen. (Patentti- ja rekisterihallitus 2011.)

Opinnäytetyöhön tarvittavat lomakkeet saadaan Internetistä ja ne täytetään työssä mahdollisimman pitkälle valmiiksi. Perustamislomakkeiden täyttäminen on opinnäytetyön viimeisim-

piä tehtäviä, sillä jotta lomakkeet voidaan täyttää, tarvitaan paljon tietoja ja päätöksiä suunnitella olevasta yrityksestä. Jotta voidaan valita oikea rekisteröintilomake, täytyy olla päätettyinä, mikä yhtiömuoto tulevalle yritykselle valitaan.

4.2 Perustamissopimukset

Yritystä perustettaessa on laadittava lain määräämät sopimukset ja yhtiöjärjestykset. Nämä sopimukset turvaavat yhtiömiesten tai osakkaiden aseman. Sopimuksista ja yhtiöjärjestyksistä on olemassa erilaisia malleja ja myös laissa on vaatimuksia niiden sisällön suhteen. Eri yhtiömuodoille on asetettu hiukan erilaiset vaatimukset perustamissopimusten sisällön suhteen.

4.2.1 Henkilöyhtiöiden yhtiöjärjestykset

Avoin yhtiö ja kommandiittiyhtiö perustetaan yhtiösopimuksella, jonka tulee olla kirjallinen ja sisältää yhtiömiesten allekirjoitukset. Tälle sopimukselle ei kuitenkaan laissa ole säädetty tarkkoja sisältövaatimuksia. Yhtiömiehillä on lain mukaan mahdollisuus irtisanoa yhtiösopimus kuuden kuukauden irtisanomisajalla, jos muuta ei ole sovittu. (Suojanen 2006, 137 – 142.)

Yhtiösopimuksesta on tapana laatia jokaiselle yhtiömiehelle oma kappale ja lisäksi kaupparekisteriin lähetettävä kappale. Nämä kappaleet ovat siis kaikki sisällöltään samat. Yhtiösopimuksessa tulee olla kaikkien yhtiömiesten allekirjoitukset. Sopimuksen tulisi sisältää ainakin seuraavat perustettavaan yhtiöön liittyvät asiat:

- toimiala
- toiminimi
- yhtiömiehet (nimi, henkilötunnus, kotipaikka, kansalaisuus)
- yhtiön kotipaikka
- yhtiömiesten panokset
- tilikausi.

Näiden lisäksi sopimukseen voidaan sisällyttää tietoja muun muassa voitonjaosta, sopimuksen purkamisesta ja työtehtävien jaosta. Lakia avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä sovelletaan niissä asioissa, joista ei ole yhtiösopimuksessa sovittu. (Suomen Yrittäjät 2008)

Henkilöyhtiö tulee ilmoittaa kaupparekisteriin ennen toiminnan aloittamista. Yhtiö syntyy kuitenkin jo silloin, kun yhtiösopimus allekirjoitetaan. Kaupparekisteriin toimitettavaan ilmoituslomakkeeseen tulee liittää yhtiösopimus. Perustamisilmoituksen tekemisestä kaupparekisteriin ovat vastuussa vastuunalaiset yhtiömiehet ja sen voi tehdä kuka tahansa heistä yksin. (Suomen Yrittäjät 2008.)

Jos liiketoimintasuunnitelmassa päädytään avoimen yhtiön tai kommandiittiyhtiön perustamiseen, opinnäytetyöhön sisällytetään myös henkilöyhtiön yhtiöjärjestys, joka tehdään kirjallisuudesta löytyvän mallin pohjalta sekä muita tietolähteitä hyödyntäen.

4.2.2 Osakeyhtiön perustamissopimus ja yhtiöjärjestys

Osakeyhtiön perustamiseen vaaditaan kirjallinen perustamissopimus. Yritystä ei voi rekisteröidä kaupparekisteriin, jos kirjallista perustamissopimusta ei ole laadittu. Osakeyhtiön perustamissopimukselle asetetut sisältövaatimukset on määritelty huomattavasti tarkemmin, kuin henkilöyhtiöiden yhtiösopimukselle. Sopimuksen päivämääräksi on merkittävä se päivä, jolloin viimeinen osakas allekirjoittaa sopimuksen. Osakeyhtiö täytyy ilmoittaa kaupparekisteriin kolmen kuukauden kuluessa yhtiösopimuksen päiväyksestä. Yhtiösopimuksessa täytyy luetella osakkaiden nimet ja henkilötunnukset tai Y-tunnukset. (Suojanen 2006, 147.)

Tämän lisäksi sopimuksessa täytyy olla tieto siitä, kuinka paljon kullakin osakkaalla on osakkeita ja jos tarpeellista, yksilöidä osakkeet vielä tarkemmin. Yksilöinnin vaatimus täyttyy esimerkiksi silloin, jos eri osakkeiden tuomat oikeudet ja velvollisuudet poikkeavat toisistaan. Sopimukseen on kirjattava ylös myös osakkeista maksettava hinta rahamääräisenä. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka osakkeita maksettaisiin apporttiomaisuudella, sopimuksessa täytyy näkyä maksetun omaisuuden rahallinen arvo. Lisäksi jos osakkaalla on mahdollisuus käyttää apporttiomaisuutta maksuvälineenä, siitä on oltava erillinen ehto ja sopimuksessa tai sen liitteenä selvitys apportista omaisuudesta ja sen arvostuksesta. Jos osakkeiden hinnasta vain osa merkitään osakepääomaan ja loput vapaan pääoman rahastoon, tulee tästäkin olla oma ehto perustamissopimuksessa. Osakepääomaan on kuitenkin merkittävä vähintään 2 500 euroa, mikä on laissa määrätty osakepääoman alarajaksi, jotta osakeyhtiön voi perustaa. Osakeyhtiön yhtiöjärjestyksessä määrätty osakepääoman määrä ei myöskään saa alittua. Osakkeisiin liittyen perustamissopimuksessa on hyvä määritellä myös lyhyt maksuaika osakkeille, sillä

niiden tulee olla kokonaan maksettuja, ennen kuin yritys voidaan rekisteröidä kaupparekisteriin. (Suojanen 2006, 147 – 149.)

Yhtiösopimuksessa täytyy ilmoittaa osakeyhtiön hallitukseen kuuluvien henkilöiden sekä tilintarkastajan täydellinen nimi, henkilötunnus, kansalaisuus ja osoite. Tilanteesta riippuen voidaan mainita myös toimitusjohtaja ja hallituneuvoston jäsenet sekä hallituksen puheenjohtajaksi valittu henkilö. Perustamissopimuksessa tai yhtiöjärjestyksessä tulee määrittää lisäksi yhtiön tilikausi. (Suojanen 2006, 148 – 149.)

Yhtiöjärjestys on kaupparekisteristä saatavilla oleva julkinen asiakirja. Jos tehdään päätös vastoin yhtiöjärjestyksen sääntöjä, se on yhtäläillä pätemätön, kuin lainvastainenkin päätös. Yhtiöjärjestyksessä voidaan määrätä yhtiötä koskevia sääntöjä, jotka voivat poiketa laissa määrättyistä. Asioista, joista ei ole määräyksiä yhtiöjärjestyksessä, toimitaan lain määräämällä tavalla. Patentti- ja rekisterihallituksen Internet-sivuilla on osakeyhtiön perustamispaketti, joka sisältää mallipohjat perustamissopimuksesta ja yhtiöjärjestyksestä. Laki vaatii yhtiöjärjestykseen vähintään seuraavat tiedot: yhtiön toiminimi, kotipaikka ja toimiala. Yhtiölle ilmoitetun kotipaikan perusteella määräytyy käytettävä tuomioistuin. Toimialan valinta kannattaa tehdä laajasti, sillä yritys ei voi toimia muulla kuin sillä toimialalla, mikä on yhtiöjärjestykseen kirjattu. Kuitenkin päädyttäessä laajaan toimialarajaukseen niiden henkilöiden, joilla on yhtiön toiminimenkirjoitusoikeus, on luotettava toisiinsa. Luottamusta tarvitaan, koska esimerkiksi hallituksen jäsenet voivat tehdä yhtiön rekisteröityyn toimialaan kuuluvia oikeustoimia. (Suojanen 2006, 150 – 151.)

Pakollisten asioiden lisäksi yhtiöjärjestys sisältää yleensä seuraavat tiedot: osakepääoman määrä, osakkeen nimellisarvo, toiminimen kirjoittamisoikeus ja mahdollisesti tieto erilaisista osakkeista. Osakeyhtiön osakkeiden vapaata luovutettavuutta voidaan myös rajoittaa kirjamalla siihen vaikuttava sääntö yhtiöjärjestykseen. Vapaata luovutettavuutta voidaan rajoittaa kahdella eri tavalla:

1. lunastuslausekkeella, jolloin yhtiölle tai osakkeenomistajille annetaan oikeus lunastaa ulkopuoliselle siirtynyt osake.
2. suostumuslausekkeella, joka edellyttää yhtiön suostumusta osakkeen hankkimiseen luovutustoimin.

Yhtiöjärjestykseen voidaan lisätä vielä lauseke, joka antaa yhtiölle oikeuden hankkia omia osakkeitaan tai lauseke, joka asettaa yhtiölle velvollisuuden lunastaa omia osakkeitaan. (Suojanen 2006, 151 – 153.)

Opinnäytetyössä suunnitteilla olevalle yritykselle tehdään osakeyhtiön yhtiösopimus ja yhtiöjärjestys valmiiksi, jos yrityksen yhtiömuodoksi valitaan osakeyhtiö. Niitä tehdessä hyödynnetään patentti- ja rekisterihallituksen Internet-sivuilla olevia valmiita pohjia ja muita mallisopimuksia.

5 POHDINTA

Opinnäytetyöni aiheen rajaaminen onnistui mielestäni aika hyvin ja laadittu liiketoimintasuunnitelma vastaa hyvin yrityksen perustajien toiveita ja tarpeita. Liiketoimintasuunnitelmassa haluttiin nostaa keskeiseksi osa-alueeksi rahoitukseen ja taloudellisiin laskelmiin liittyvät osiot. Lisäksi yhtiömuodon valinta oli yksi opinnäytetyön tärkeimmistä osioista ja yhtiömuodoksi päätettiin valita avoin yhtiö. Yhtiömuodon valinta tehtiin verotuksen, omistajien taloudellisen vastuun ja päätöksenteon näkökulmista eri yhtiömuotoja vertailemalla. Verotuksesta tehdyillä arviolaskelmilla ei henkilöyhtiöiden ja osakeyhtiön veron määrälle saatu merkittävää eroa, joten päädyttiin valitsemaan monimutkaisen osakeyhtiön sijaan yhtiömuodoksi avoin yhtiö. Myös kommandiittiyhtiö olisi ollut mahdollinen, mikäli äänettömäksi yhtiömieheksi olisi saatu kolmas henkilö. Yrittäjille haluttiin yrityksessä tasapuolinen asema toisiinsa verrattuna ja tämä toteutui, vaihtoehdossa, jossa molemmat ovat avoimen yhtiön yhtiömiehiä.

Liiketoimintasuunnitelman laatimiseen ja yrityksen perustamiseen liittyen löytyi paljon lähdemateriaalia ja ohjeita. Haastetta lähdemateriaalin käyttöön toi kuitenkin se, että erityisesti monet liiketoimintasuunnitelman teossa tarvittavat prosenttiosuudet tai euromääräiset summat muuttuvat lähes vuosittain. Lisäksi esimerkiksi yhtiömuotoja koskeviin lakeihin on tullut uudistuksia. Tämän vuoksi erityisesti kirjallisuudesta oli välillä haastavaa löytää lähteitä, joiden tieto oli täysin ajan tasalla.

Opinnäytetyön liiketoimintasuunnitelma ei tullut minun itseni käyttöön, vaan kahden veljeni käyttöön. Heistä olikin useissa tilanteissa apua ja monista perustettavaan yhtiöön liittyvistä asioista keskustelimme heidän kanssaan. Yhteistyötä helpotti se, että yrittäjät olivat omia veljiä ja heitä näki usein ilman ennalta sovittuja tapaamisaikataulujakin.

Suunnittelun yhtiön perustamisaikataulu muuttui opinnäytetyöprosessin aikana monta kertaa ja näin ollen se antoi myös liiketoimintasuunnitelman laatimiseen lisäaikaa. Aikataulun joustaminen olikin opinnäytetyön onnistumisen kannalta hyvä asia, sillä kahden pienen lapsen äitinä aikaa liiketoimintasuunnitelman kirjoittamiseen oli välillä haastavaa löytää. Toisaalta uskon, että käytin kaiken opinnäytetyön kirjoittamiseen varaamani ajan todella tehokkaasti.

Opinnäytetyön onnistumista arvioitaessa hyvänä asiana nousee esille se, että valmis liiketoimintasuunnitelma vastaa niihin kysymyksiin, joihin opinnäytetyössä lähdettiin hakemaan vastausta. Työ on onnistunut myös siinä mielessä, että siitä on hyötyä yrityksen perustajille rahoitusta haettaessa ja se toimii myös eräänlaisena suunnannäyttäjänä liiketoiminnalle. Lähdemateriaalia opinnäytetyössä voisi olla laajemmin ja jos aikaa olisi ollut enemmän, olisin panostanut enemmän lähdemateriaalin etsimiseen. Toinen asia, johon olisin halunnut käyttää aikaa enemmän, olivat taloudelliset laskelmat. Kustannusten arviointiin olisi saanut suurempaa tarkkuutta, jos siihen olisi ollut enemmän aikaa käytettävissä.

Itse sain opinnäytetyötä tehdessäni hyvän kuvan siitä, miten yrityksen perustaminen käytännössä tapahtuu ja mitä asioita tulee ottaa huomioon liikeidea ja yritystoiminnan kannattavuutta arvioitaessa. Opinnäytetyötä tehdessä opin myös hyödyntämään yrityksen perustajalle Internetissä tarjottavia tietoja ja lomakkeita. Opinnäytetyötä tehdessä sai myös selvemmän kuvan siitä, mitä palveluita muun muassa Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksella sekä Patentti- ja rekisterihallituksella on.

LÄHTEET

Airaksinen M., Jauhiainen J. 2000. Vantaa: Suomen yhtiöoikeus. Werner Söderström Lakitteto Oy

Finnvera. Investoinnit. Saatavissa: <http://www.finnvera.fi/Liiketoiminnan-aloitus/Loeydaeratkaisuja-rahoitustarpeisiin/Investoinnit#pop181>, (Luettu 9.8.2011)

Hoffrén, S. 1999. Helsinki: Perustettavan yrityksen liiketoimintasuunnitelman laatiminen. Enconsults Oy.

Keskuskauppakamari 2011. Helsinki. Yrityksen perustajan opas 2011. Keskuskauppakamari.

Lehtipuro K., Kangasaho E., Niemelä T. 1999. Keuruu: Uskalla sinäkin – käytännön tietoa yrittäjäksi aikovalle. Otavan Kirjapaino Oy

Patentti- ja rekisterihallitus 2011. Kaupparekisterin käsittelymaksuhinnasto. Saatavilla: <http://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/hinnasto.html#perus> (Luettu 18.4.2011)

Patentti- ja rekisterihallitus 2011. Nimiohjeet. Saatavissa: <http://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/yritystennimet/nimiohjeet.html> (Luettu 18.10.2011)

Pk-yrityksen riskienhallinta 2000-2009. Keskeytysriskit. Saatavissa: <http://www.pk-rh.fi/riskilajit/keskeytysriskit/keskeytysriskit/>, (Luettu 16.6.2011)

Pk-yrityksen riskienhallinta 2000-2009. Liikeriskit – osa liiketoimintaa. Saatavissa: <http://www.pk-rh.fi/riskilajit/liikeriskit/liikeriskit-osa-liiketoimintaa/>, (Luettu 10.6.2011)

Pk-yrityksen riskienhallinta 2000-2009. Liiketoiminnan nelikenttäanalyysi SWOT. Saatavissa: <http://www.pk-rh.fi/riskilajit/liikeriskit/liiketoiminnan-nelikenttaanalyysi-swot>, (Luettu 19.10.2011)

Pk-yrityksen riskienhallinta 2000-2009. Mitä ovat henkilöriskit? Saatavissa: <http://www.pk-rh.fi/riskilajit/henkiloriskit/mita-ovat-henkiloriskit/mita-ovat-henkiloriskit/>, (Luettu 13.6.2011)

Pk-yrityksen riskienhallinta 2000-2009. Mitä ovat ympäristöriskit? Saatavissa: <http://www.pk-rh.fi/riskilajit/ymparistoriskit/mita-ovat-ymparistoriskit/mita-ovat-ymparistoriskit/>, (Luettu 16.6.2011)

Pk-yrityksen riskienhallinta 2000-2009. Paloriskit. Saatavissa: <http://www.pk-rh.fi/riskilajit/paloriskit/paloriskit/>, (Luettu 16.6.2011)

Pk-yrityksen riskienhallinta 2000-2009. Projektiriskit. Saatavissa: <http://www.pk-rh.fi/riskilajit/projektiriskit/projektiriskit/>, (Luettu 16.6.2011)

Pk-yrityksen riskienhallinta 2000-2009. Rikosriskit. Saatavissa: <http://www.pk-rh.fi/riskilajit/rikosriskit/rikosriskit/>, (Luettu 16.6.2011)

Pk-yrityksen riskienhallinta 2000-2009. Riskilajit. Saatavissa: <http://www.pk-rh.fi/riskilajit/>, (Luettu 13.6.2011)

Pk-yrityksen riskienhallinta 2000-2009. Sopimus- ja vastuuriskit. Saatavissa: <http://www.pk-rh.fi/riskilajit/sopimus-ja-vastuuriskit/sopimus-ja-vastuuriskit/>, (Luettu 13.6.2011)

Pk-yrityksen riskienhallinta 2000-2009. Tietoriskit. Saatavissa: <http://www.pk-rh.fi/riskilajit/tietoriskit/tietoriskit/>, (Luettu 13.6.2011)

Pk-yrityksen riskienhallinta 2000-2009. Tuoteriskit. Saatavissa: <http://www.pk-rh.fi/riskilajit/tuoteriskit/tuoteriskit/>, (Luettu 13.6.2011)

Puustinen T. 2004. Keuruu: Avain omaan yritykseen. Otavan Kirjapaino Oy

Raatikainen L. 2001. Helsinki: Liikeideasta liikkeelle. Oy Edita Ab

Siikavuo J. 2003. Jyväskylä: Pienyrityksen taloushallinto. Talentum Media Oy

Sosiaali- ja terveysministeriö 2011. Tapaturmavakuutus. Saatavissa: http://www.stm.fi/vakuutusasiat/lakisaateinen_vakuutus/tapaturmavakuutus/, (Luettu 10.6.2011)

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2010. Työeläkevakuutus. Saatavissa: http://www.stm.fi/vakuutusasiat/lakisaateinen_vakuutus/tyoelakevakuutus, (Luettu 10.6.2011)

Suojanen K., Savolainen H., Vanhanen P. 2006. Helsinki: Opi oikeutta – tradenomin käsikirja. KS-Kustannus Oy

Suomen Yrittäjät 2008. Avoimen yhtiön perustaminen ja vastuut. Saatavissa: <http://www.yrittajat.fi/minustakoyrittaja/perustamistoimet/avoinyhtio/>, (Luettu 19.10.2011)

Suomen Yrittäjät 2008. Osakeyhtiön perustamistoimet ja yhtiömuodon sääntely. Saatavissa: <http://www.yrittajat.fi/minustakoyrittaja/perustamistoimet/osakeyhtio/>, (Luettu 8.6.2011)

Suomen Yrittäjät 2008. Yrittäjän eläkevakuutus YEL. Saatavissa: <http://www.yrittajat.fi/fi-FI/yrittajaihmisena/yelvakuutus/>, (Luettu 12.7.2011)

Sutinen M., Antikainen A. 1996, Helsinki: PK-yrittäjän käsikirja. Kauppakaari Oy

Taloussanomat, Taloussanakirja: katetuotto. Saatavissa: <http://www.taloussanomat.fi/porssi/sanakirja/termi/katetuotto/0>, (Luettu 12.7.2011)

Tomperi S. 2007. Helsinki: Yritysverotus ja tilinpäätösuunnittelu. WSOY Oppimateriaalit Oy

Työ- ja elinkeinokeskus 2011. Yrityksen kehittämisavustus. Saatavissa: <http://www.tekeskus.fi/Public/?nodeid=11552&area=7648&lang=1>, (Luettu 10.8.2011)

Työ- ja elinkeinoministeriö 2011. Starttiraha-aloittavan yrittäjän tuki. Saatavissa: http://www.mol.fi/mol/fi/04_yrittaminen/05_starttiraha/index.jsp (Luettu 18.10.2011)